

ben is van valamelyes szeretethiány (más-
képpen: nem megfelelő erkölcsi habitus),
amitől persze még akár elfogadhatóan ta-
níthat történelmet vagy kémiát, de a konf-
liktusmegoldásban kifejezetten akadályoz-
hatja. Nos, úgy vélem, hogy Szekszárdi
Júlia nem spórolhat meg egy – az *Utak és
módok* és az *Új utak és módok* utáni – har-
madik könyvet, egy *Legújabb utak és mó-
dok* címűt, melyben majd az eddiginél jó-
val erőteljesebben jeleníti meg az erkölcsi
dimenziót, ami számára mint jeles erkölcs-
pedagógiai és erkölcsszociológiai kutató
számára bizonyára nem okozhat különö-

sebb nehézséget. Címlapot is ajánlanék az
új könyvhöz. A jelenlegi címlapon (Szűcs
Édua remeklése) az egymással bajt vívó
páncélos vitézek tükröt szegeznek önma-
gukkal szemben. Csak annyit kellene ezen
változtatni, hogy a két tükrő alakja/kerete
majd ama bizonyos kötáblát formázza.

Szekszárdi Júlia (2008): *Új utak és módok*. Dinasz-
tia, Budapest. 2008. 2002 old.

Kamarás István

Pannon Egyetem, Antropológia és Etika Tanszék
– Nyugat-Magyarországi Egyetem

Új nézőpont a kvalitatív kutatásban

*Gyakorlat teszi a mestert – gyakran halljuk az örökérvényű mondást.
Ez éppúgy igaz a tudományos kutatások résztvevőire, mint a
mindennapok iskolai világának egyik főszereplőjére, a pedagógusra.*

Vélhetően a tanári, a kutatói pálya
mesterei abban is egyetértenek,
hogy minél inkább elmélyülnek
szakterületük rejtelseiben, annál inkább
rájönnek, hogy az általuk választott úton
számos olyan elágazás létezik, amelyek-
nek a bejárása újabb és újabb területek fel-
fedezésének, a meglévő információk el-
mélyítésének vagy más kontextusba he-
lyezésének lehetőségét nyújtja. A folyama-
tos egyéni és szakmai fejlődés érdekében
vállalnunk kell azt is, hogy a megszokott
és beváltak tűnő út helyett olyan területek
feltárását vesszük célba, amelyek segítsé-
gével képesek leszünk a legapróbb jellem-
zőkre való tekintettel folytatni kutatói és
tanári munkánk.

Így tehet az az olvasó is, aki a kvalitatív
pedagógiai kutatások alapszakirodalmát
kritikusan szemlélte, és felfedezte azokat a
kiskapukat, amelyeken keresztül egy
olyan új világban találta magát, ahol a
kvalitatív kutatás-módszertani ismeretek
erényeire és bizonytalan voltára is magya-
rázatot kaphatott. Ezt a különös, filozófiai
hátterű világot tárhatja elének könyvében
Jo Reichertz. A feltételes mód jelenlétét az

indokolja, hogy a kötet nem könnyű olvas-
mány, bizonyos fogalmak és – főleg kuta-
tásról, módszertanról vallott – nézetek új-
raértelmezését követeli meg az olvasótól,
aki így olyan módszertani kultúrát építhet
fel, amellyel sikeres lépéseket tehet a tár-
sadalmi, a humán valóság feltárása és
megértése felé.

A könyv előzetes kvalitatív kutatásmód-
szertani ismereteket igényel. Olvasásakor a
kvalitatív kutatóban olyan rejtett problé-
mákat idézhet fel, amelyekkel korábbi
vizsgálatai során már találkozott, és ame-
lyeket nem vagy kevésbé sikeresen oldott
meg. Ez az egyik lehetőség, de nem zárhat-
juk ki azt az esetet sem, amikor a kötet ol-
vasása további kérdések tömegét generálja.
Utóbbi szituáció állt elő a recenziósnél is.

Reichertz hat eltérő hosszúságú fejezet-
ben mutatja be az abdukció kvalitatív tár-
sadalomtudományi kutatásban betöltött
szerepét.

Az első fejezet bevezető jellegű, számos
kérdést érint az abdukcióval kapcsolatban.
Elemzi az abdukció megjelenését biztosító
filozófiai hátteret, és hangsúlyt helyez a fo-
galom ismertté válását nagymértékben se-

gító pragmatizmus irányzatának bemutatására is. Sokáig ismeretlen volt az abdukció fogalma, de az „abduktív fordulat” időszakának köszönhetően ma már széleskörűen használják a társadalomtudományoktól egészen a programozásig. Mint minden új dologgal kapcsolatban, a tudományos közvélemény óriási elvárásokat támasztott az abdukcióval szemben is: tőle várták például a kvalitatív kutatások stabil alapokra helyezését és a metodológiai követelmények körüli bonyolult problémák tisztázását is. Ma már világossá vált, hogy az abdukció megjelenése olyan újabb problémákat vetett fel, amelyek a kvalitatív kutatások speciális jellegét hangsúlyozzák, így nyomatékosítják azt az igényt, hogy a kvantitatív kutatásokban használatos terminológiát kvalitatív esetben célszerű átértelmezni, hiszen csak így segíthetik a humán valóság feltárását és értelmezését.

A második fejezet a leghosszabb, több alfejezete segíti a kötet gondolatmenetének megértését. Érdekes és mély tartalmú elméleti fejtegetésekkel találkozhatunk ebben a fejezetben. Reichertz, a kiváló amerikai filozófus és matematikus, Charles Sanders Peirce gondolataira alapozva vizsgálja az abdukció történeti vonatkozásait. Feltárja a kvalitatív, az analitikus indukció, az abdukció, a hipotézis korábbi fogalommagyarázatait és az ezekből eredő dilemmákat, majd világosan rámutat arra, hogy miként kristályosodtak ki a napjainkban is használatos definíciók. Mindezek sokat segítenek a kvalitatív kutatások szerkezetének és folyamatlogikájának megértésében, magyarázatot adnak a ciklikus és a lineáris folyamatok létezésére, illetve rámutatnak a közöttük lévő kapcsolódási pontokra is.

A rövid harmadik fejezetben a szerző az abdukció Peirce szerinti forrásainak feltárására és értelmezésére vállalkozik. A logika, a tudás, az intuíció, a tapasztalás szerepét hangsúlyozza, de megmarad elméleti síkon. Gondolatait nem vonatkoztatja a kvalitatív társadalomtudományi kutatásokra, így a gyakorlati összefüggéseket kereső olvasó nem tud következtetni a fejezet részmondanivalójára.

A következő rész rendkívüli jelentőségű, hiszen az abdukció elvont, sokszor nehezen érthető működését a szerző gyakorlati példákkal illusztrálja. Ekkor válnak igazán hasznossá az előző fejezetek tartalmai, hiszen ezek alapján érthetőek meg a jól megválasztott példákkal bemutatott elméletek koncepciói. Ekkorra már a kötet jól felépített és következetesen végigvitt logikát mutat.

Az utolsó két fejezet újból visszatér az elméletek bonyolult talajára. Megjelenik a retrodukció és az abdukció közötti fogalmi bizonytalanság is, amelyet érdemes lett volna több szempontból elemezni, hiszen az abdukció bonyolult metafizikai értelmezésével való találkozásokkor a gondolatmenet megértéséhez minden korábbi fogalomértelmezéshez szüksége lehet az olvasónak.

A fejezeteket találóan megválasztott mottók, idézetek vezetnek be, amelyekből a tartalomra, a stílusra és sok helyen a szerző gondolkodásmódjára is következtethetünk. A kötetben végigvonuló lábjegyzetek bőséges kiegészítő információval látják el az olvasót, sok esetben túlmutatnak a témán, és az érdekesség kategóriájába sorolhatók (lásd például a Peirce nevének írására vonatkozó információkat).

Sokszor Peirce eredeti írásait dolgozza fel a szerző, így olyan angol nyelvű idézetek szakítják meg a szöveget, amelyek hűen visszaadhatják azt a szöveggörnyezetet, amely a legjobban tükrözi Peirce gondolkodásmódját. A kötetben a dölten szedett kiemelések mindvégig a lényeg hangsúlyozását tartják szem előtt, de ábrák, táblázatok használata segítette volna a megértést, hiszen hozzájárultak volna az ok-okozati összefüggések átlátásához. A munkát részletes és gondosan válogatott szakirodalmi háttér alapozza meg.

A könyv kiváló elméleti munka, az abdukció egy lehetséges megközelítését és értelmezését több tudományterület metszéspontjában végzi, de nehéz, helyenként elvont, a gyakorlat számára alkalmanként nehezen értelmezhető tételeket tartalmaz. Mindezek ellenére sokrétűségének köszönhetően az olvasó számára intellektuális élményt biztosít, de a kvalitatív kutatá-

sok szempontjából kevés olyan elemet tartalmaz, amelyből az derülne ki, hogy mikor, mit és hogyan kellene tennie a kvalitatív kutatóknak a vizsgálat során akkor, ha abduktívan következtet és gondolkodik. Ez a feladat a jövő abdukcióval foglalkozó szakirodalmának leírására vár. Erénye – amellett, hogy bevezet az abdukció történeti hátterébe – az is, hogy világos különbséget tesz a dedukció, az indukción és az abdukció között, valamint felhívja a figyelmet az abdukcióval és a retrodukcióval kapcsolatos, napjainkig is tartó értelmzésbeli problémákra, illetve ezek lehetséges kvalitatív megjelenési formáira is.

A kötet mindazon elméleti szakemberek, doktori képzésben részt vevő hallgatók számára ajánlható, akik a kvalitatív kutatómódszertan területén szeretnének élményekben gazdag, ugyanakkor számos további kérdést felvető képzeletbeli utazást tenni.

Reichertz, Jo (2003): *Die Abduktion in der qualitativen Sozialforschung*. Leske – Budrich, Opladen.

Sántha Kálmán

Kodolányi János Főiskola, Bölcsészettudományi és Művészeti Intézet, Neveléstudományi Tanszék

Kézikönyv a filozófiáról

Az Akadémiai Kiadónál 2007 őszén megjelent Filozófiakézikönyv az elmúlt évek legszínvonalasabb összegző szakfilozófiai publikációja.

A kiadvánnyal régi adósságát törleszti a honi filozófus tudóstársadalom. Az igen terjedelmesre sikeredett, teljességre törekvő kötet tíz nagy fejezetben mutatja be a filozófiatörténet fontosabb korszakait az ókortól egészen napjaink filozófiai irányzataiig, a magyar filozófiatörténet ismertetését is beleértve. A kötet főszerkesztője Boros Gábor, az ELTE Újkori és Jelenkori Filozófia Tanszékének vezetője; ez a tény már egymagában biztosíték a kötet értékére. Boros Gábor elsősorban a korábban megjelent Descartes- és Spinoza-monográfiák révén lehet ismerős az olvasók számára.

Mielőtt részletesen ismertetnénk az egyes fejezeteket, érdemes pár szóban általában is bemutatnunk a kötetet. Már az előszóból kiderül, hogy a szerkesztő terjedelmi okok miatt nem törekedhetett a teljes filozófiai hagyomány feldolgozására, így csupán az európai filozófia hagyományával és történetével találkozhatunk – túlzás nélkül állítható, hogy mindenre kiterjedő igyekezettel. A teljesség igényével magyarázható részletesség ugyanakkor nem rontja a kézikönyv minőségét, hiszen a szerzők korántsem leegyszerűsített formában adják elő az adott korszakok filozófusainak, filozófiai irányzatainak tárgyalását. A szakfilozófusok által írott fejezetek úgy a szakma, mint az érdeklődő közönség számára élvezetes és színvonalas olvasmányt nyújtanak.

A kézikönyv két jól elkülöníthető részre tagolódik: az első a filozófia történetét, korszakait mutatja be, a második a kurrens ágazati területeket. Az utóbbi rész önálló egységként való szerepeltetését a szerkesztő a filozófia tudományának sajátosságával indokolja. A filozófia ugyanis mindig is különböző területekre tagolódott, ezért a történeti bemutatást követően – ami nagyjából a 20. század 50–60-as éveit környékező befejeződik be a tárgyalási stílus megváltozásával – teret kap az egyes filozófiai diszciplínák, mint az esztétika, a történelemfilozófia, az analitikus filozófia, vallásfilozófia, nyelvfilozófia és a logika bemutatása. A két rész mégsem különülhet el teljesen egymástól, és ennek megértéséhez talán legmegfelelőbb, ha idézzük Boros Gábor szavait: „a filozófia